

Helmuth Vetter Heidegger-kézikönyve (kitekintéssel a Heidegger-kézikönyv irodalomra)*

Helmuth Vetter: *Grundriss Heidegger: Ein Handbuch zu Leben und Werk*, Meiner, Hamburg, 2014.

Ha a filozófiai munkálkodás elmúlt évtizedekben végbement fejleményeit könyvészeti–lexikális szempontból akarjuk összegezni, nem ok nélkül mondhatjuk el: a kézikönyvek korát éljük. A kézikönyv megjelölés tágan értendő, ide sorolva a szűkebben vett s ezt az elnevezést viselő könyvek mellett a lexikális művek egyéb fajtáit is: a szótárakat, lexikonokat, enciklopédiákat, vagyis mindazokat a műveket, melyek a tudományosságnak nem csupán hasznos, de egyes esetekben elengedhetetlen, nélkülözhetetlen kellékei, segédeszközei – melyek nem utolsósorban azért is nevezhetők kézikönyveknek, mert jó, ha mindenkor „kéznél vannak”, amennyiben tudniillik tudományos munkálkodásba fogunk, vagy csak egyszerűen valaminek utána szeretnénk nézni. A kézikönyvek (szótárak, lexikonok, enciklopédiák) valamilyen tudomány- vagy kutatási terület egészét kívánják felölelni, s a közrebocsátott átfogó ismereteket (többnyire betürendbe szedett) szócikkek köré elrendezve közvetítik az olvasó számára. A kézikönyvek a tudományosság hasznos és aligha nélkülözhető kellékei, anélkül ugyanakkor, hogy célul tűznék ki, vagy igényt formálnának arra, hogy új tudományos eredményeket érjenek el. Összegzés és átfogó pillantás: egy tudásterület címszavak vagy szócikkek mentén és szerint történő feltérképezése, hozzáférhetővé, áttekinthetővé tétele, nem új felfedezések elérése – így összegezhethetnék a kézikönyvek rendeltetését. A kézikönyvek korára – heideggeri kifejezést kölcsönözve – a gondolkodás aprómunkája–kézimunkája jellemző, olyan korok jellemzője ez, mely alighanem megfelel s egyúttal kiegészítője annak, mely szerint korunkat nem annyira az originalitás, az önálló új tudományos–filozófiai eredmények jellemzik, mint inkább az alapos, elmélyült, elsajátító–felhalmozó munka, éppenséggel „a gondolkodás kézműves aprómunkája (Handwerk des Denkens)”.¹ Innen szemlélve az originalitásról való lemondás nem a tudományosságról való lemondást jelenti, épp ellenkezőleg, nagyon is jól megfér vele – megfér azzal, hogy új, jövőbeli eredményeket előkészítendő, a vonatkozó tárgyterületen egyre több és egyre alaposabb, elmélyültebb kézikönyv keletkezik.

Martin Heidegger már hosszabb idő óta a XX. század egyik legnagyobb vagy egyenesen a legnagyobb gondolkodójának számít, ez pedig megmutatkozik – az évtizedek óta szinte áttekinthetetlen módon hömpölygő szekundér irodalom mellett – az életére és művére vonatkozó kézikönyv-irodalom tekintetében is. Nem lesz haszontalan, ha a recenzálni kívánt műnek, Helmuth Vetter kézikönyvének (a teljességre való minden törekvés nélkül) a fontosabb előzményeit jelezzük. Heidegger esetében itt van mindenekelőtt is a stuttgarti Metzler Verlag

* A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

¹ Lásd MARTIN HEIDEGGER: *Aus der Erfahrung des Denkens, Gesamtausgabe*, Bd. 13, Klostermann, Frankfurt am Main, 1983, 78. A kifejezés gyakran bukkan fel az összkiadás egyik újabban kiadott kötetében, lásd MARTIN HEIDEGGER: *Anmerkungen I–V (Schwarze Hefte 1942–1948)*, Gesamtausgabe, Bd. 97, Klostermann, Frankfurt am Main, 2015, 71, 73, 76, sk., 80, 97, 115, 118, 170, 189, 191, 333, 353, 508.

Kézikönyvek sorozatában megjelent *Heidegger-Handbuch*, melyben egy ötvenfős nemzetközi kutatói team hozzávetőleg hetven – részleteiben igen alaposan, helyenként kisebb tanulmányok, értekezések formájában kidolgozott – címszóra, azaz tematikai egységekre bontva mutatja be a könyv alcímének megfelelően (*Leben – Werk – Wirkung*), a gondolkodó Heidegger életét, művét és hatását. A 2003-ban első kiadásban megjelent kézikönyv sikerét és hatását mutatja, hogy 2013-ban átdolgozott és bővített második kiadásban jelent meg, ezzel mintegy naprakésszé téve magát.²

A Heidegger-kézikönyvek sorában az első mindazonáltal a Heidegger-tanítvány Hildegard Feicktlől származik, ez pedig még a múlt század hatvanas évei elején megjelent, a heideggeri fő műhöz készített igen hasznos index volt.³ Az úttörő munkák sorába számít ezt követően a hetvenes évek végén – még a komputerezált, illetve digitális kiadások elterjedését megelőzően – megjelent Bast–Delfosse-féle filológiai kézikönyv, mely a *Lét és idő* egész nyelvi anyagának, azaz összes szavának nem csupán lapszámokat, hanem egyúttal a lapsorok számait is megjelölő feldolgozását nyújtja.⁴ A kilencvenes években, a Heidegger-összkiadás fiatalkori előadásokat tartalmazó köteteinek gyors egymásutánban való megjelenését követően igen hasznosnak bizonyult Robert Petkovšek indexe,⁵ mely éppen a heideggeri életmű ezen szakaszának, a *Lét és idő* megjelenését megelőző évtized egyetemi előadásainak anyagára összpontosított, s dolgozta fel azt index formájában.

Ezek után a kilencvenes évek végén jelent meg az oxfordi Blackwell kiadónál Michael Inwood Heidegger-szótára, mely tiszteletre méltó terjedelmi önkorlátozással immár az egész heideggeri életmű szócikkek mentén történő bemutatását tűzte ki célul.⁶ Inwood szótára anyyiban azonban eltért a megszokott szótáraktól, hogy címszavai (a szócikkek) nem egy, hanem több, tematikailag összetartozó heideggeri terminust összevonva magyaráznak, és gyakran valamilyen tágabb nem-fogalom alá rendelnek (pl. „aletheia and truth”, „angst, fear, boredom”, „space and spatiality”, „being with others and being alongside things”); ilyenformán a szerző persze már előzetes értelmezést hajt végre akkor, amikor magyarázandó terminusok egy csoportját egyszerre teszi kifejtés tárgyává. Az egyes szócikkek ilyenformán gyakran koncepciózus rövid tanulmányokkal vagy értekezésekkel érnek fel, s adnak ebben a formában átfogó képet Heidegger gondolkodásáról, gondolkodásának középponti témáiról s azok összefüggéséről (a szótár száz címszót tartalmaz az ‘aletheia’-tól a ‘world’-ig).⁷

² Heidegger-Handbuch, Florian Grosser, Katrin Meyer és Hans Bernhard Schmid közreműködésével sajtó alá rendezte Dieter Thomä, Metzler, Stuttgart – Weimar, 2003, 574.; 2., átdolgozott és bővített kiadás: 2013, 604.

³ HILDEGARD FEICKT: *Index zu Heideggers „Sein und Zeit”*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1961, 4. Susanne Ziegler által átdolgozott kiadás: 1991.

⁴ RAINER A. BAST – HEINRICH P. DELFOSSE: *Handbuch zum Textstudium von Martin Heideggers „Sein und Zeit”*, Bd. 1, *Stellenindizes. Philologisch-kritischer Apparat*, Frommann–Holzboog, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1979, 496.

⁵ Robert Petkovšek: *Heidegger-Index (1919–1927)*, Teološka fakulteta, Ljubljana: 1998, 248.

⁶ MICHAEL INWOOD: *A Heidegger Dictionary*, Wiley-Blackwell, Oxford, 1999, 283.

⁷ Interneten is hozzáférhetők Heidegger-szótárak, lásd pl. RODERICK MUNDAY: *Glossary of Terms in Being and Time*, [2015. 11. 20.]; http://www.visual-memory.co.uk/b_resources/b_and_t_glossary.html; WILLIAM BLATTNER: *Some Terminology in Being and Time*, <http://faculty.georgetown.edu/blatnew/heid/terms.htm> [2015. 11. 20.].

Ha a Metzler Heidegger kézikönyve a 2003-as első kiadás után egy évtized elteltével, 2013-ban javított, bővített második kiadásban vált hozzáférhetővé, úgy szinte pontosan ugyanez történt angol nyelven a Frank Schalow és Alfred Denker által szerzőként jegyzett *A heideggeri filozófia történeti szótárával*, melynek első kiadása 2000-ben látott napvilágot, hogy ugyancsak egy évtized elteltével, 2010-ben naprakésszé tett, bővített második kiadásban kerüljön az érdeklődő olvasó vagy szakember asztalára.⁸ A könyv középponti részét alkotó, mintegy hatszáz címszót tartalmazó szótárhoz három függelék, részletes és tagolt bibliográfia és egy több mint negyven oldalas életrajzi–történeti bevezetés csatlakozik. A javított és bővített második kiadás ebben az esetben is azt jelzi, hogy a gyors ütemben előrehaladó Heidegger-összkiadás és a vele lépést tartó, nem lankadó Heidegger-kutatás és Heidegger-irodalom fejleményei egy évtized múltán, ha nem is feltétlenül szükségessé vagy elengedhetetlenné, de mindenképpen messzemenően indokolttá tehetik a kézikönyvek megváltozott kutatási helyzetnek megfelelő aktualizálását, naprakésszé tételét.

Mielőtt Vetter művére rátérnénk, utolsó előzményként megemlítendő még a Bloomsbury akadémiai kiadó sorozatában megjelent Heidegger-szótár, melyet Daniel O. Dahlstrom készített.⁹ Felépítését tekintve ez a kézikönyv is életrajzi bevezetéssel kezdődik, ezt követi hozzávetőleg százhatvan heideggeri kulcsfogalom és terminus magyarázata, a bibliográfia pedig nem csupán tartalmazza a teljes Heidegger-összkiadás (*Gesamtausgabe*) adatait, de a szótár lezárásáig megjelent hatvanhat kötet mindegyikéről (összességében negyvenöt lapnyi terjedelemben) rövid, általában fél-egy oldalas leírást is nyújt. Ezzel Dahlstrom *Heidegger Dictionary*-je szerencsés kiegészítést alkotja az ugyancsak a Bloomsbury által ugyanabban az évben, 2013-ban megjelentetett *The Heidegger Concordance*-nek. Utóbbi impozáns terjedelemben, három kötetben, közel kétezer oldalon több mint hétezer címszóval a Heidegger-összkiadás publikált nyolcvanegy kötetének csaknem harmincezer lapján keresztül vezeti–navigálja az olvasót, amennyiben a heideggeri művek összkiadásának, a *Gesamtausgabe*-nak már régóta esedékes első indexét foglalja magában.¹⁰

Helmuth Vetter, a Heidegger-összkiadás 2006-ban megjelent, *Geschichte der Philosophie von Thomas von Aquin bis Kant* címet viselő 23. kötetének a szerkesztője, az Osztrák Fenomenológiai Társaság (Österreichische Gesellschaft für Phänomenologie) volt és a *Martin-Heidegger-Gesellschaft* jelenlegi elnöke, többek között egy *Philosophische Hermeneutik* című könyv szerzője¹¹ kézikönyvét *Nachschlagewerk*-ként érti (e szóra magyar megfelelő nemigen kínálkozik, az esetek jelentős részében a kissé körülményes „referencia-kiadvány”-nyal vagy egyszerűbben éppenséggel „kézikönyv”-vel fordítják¹²), mely Heidegger életútjához, elsősorban azonban írásaihoz kíván bevezetést, avagy róluk áttekintést nyújtani.

⁸ FRANK SCHALOW – ALFRED DENKER: *Historical Dictionary of Heidegger's Philosophy*, 2nd ed., Scarecrow Press, Lanham, Maryland, 2010, 429.

⁹ DANIEL O. DAHLSTROM: *The Heidegger Dictionary*, Bloomsbury Publishing, London, 2013, 312.

¹⁰ FRANÇOIS JARAN – CHRISTOPHE PERRIN: *The Heidegger Concordance*, vols. I–III, Bloomsbury Publishing, London, 2013.

¹¹ Lásd HELMUTH VETTER: *Philosophische Hermeneutik. Unterwegs zu Heidegger und Gadamer*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2007.

¹² Lásd pl. <http://www.linguee.de/deutsch-ungarisch/search?query=Nachschlagewerk%2C> [2015. október 30.] „in einem Wörterbuch, Lexikon oder ähnlichen Nachschlagewerk” = „szótárban, enciklopédiában vagy más hasonló kézikönyvben”; „in zahlreichen Nachschlagewerken” = „számos kézi-

A könyv négy fő részből épül fel: I. *Synopsis*, II. *Lemmata* (Heidegger-lexikon), III. *Adatok* és IV. *Jegyzékek*. Az első rész arra tesz kísérletet, hogy összefoglaló orientációt nyújtson egy olyan filozófiáról, melyet szerzője az „Utak – nem művek” jelszóval vélt jellemezni, s amely a heideggeri gondolkodás főbb témáit együttesen, együtt kívánja láttatni (innen a *Synopsis* elnevezés). Egy bevezető fejezetet („Einleitung”) követően az I. rész nyolc témacsoportot nevez meg és dolgoz ki, melyek a heideggeri gondolkodás főbb tematikus mezőit hivatottak lefedni és megnevezni, s melyeket az egyértelműség kedvéért eredeti nyelven lesz célszerű felsorolnunk: *Sein, Welt und Sein, Dasein und Sein, Kehre zum Sein, Sein und Nichts, Ereignis und Sein, Bauen am Sein, Haus des Seins*. (15–225.)¹³ Ezen tematikus egységekre még vissza fogunk térni. A második rész mintegy százötven oldalon Heidegger-lexikont tartalmaz (227–384.), mely „Abendland”-tól „Zwischen”-ig terjed és kétszáznegyven címszót ölel fel. A harmadik rész három szakaszra bomlik; az első életrajzi adatokat ad meg, először is táblázatos áttekintés formájában (386–402.), majd külön témaként tárgyalva „Heidegger és a nemzetiszocializmus” címmel Heidegger politikával való viszonyáról ad átfogó képet. (402–426.) A második szakasz Heidegger írásairól ad tájékoztatást: részletesen ismerteti mindenekelőtt az összkiadás (*Gesamtausgabe*) köteteit – ebben a tekintetben Dahlstrom kézikönyvéhez hasonlóan a megjelent kötetek mindegyikének tartalmáról általában fél-egy oldalas összefoglaló leírást nyújtva (427–471.) –, ezenkívül kitér azonban válogatott egyedi szövegekre is, melyek egyelőre csak az összkiadáson kívül jelentek meg. (472–478.) A harmadik rész harmadik szakasza Heideggerhez közel álló vagy vele kapcsolatba került személyek rövid életrajzát foglalja magában. (479–494.) A IV. rész bibliográfiai függelék, mely a kézikönyvben használt jelek feloldásán túl a Heideggertől származó írások jegyzékét és a Heideggerről szóló szekundér irodalom különböző szempontok szerint tagolt felsorolását nyújtja. (497–550.) Ehhez csatlakozik zárás-képpen a kézikönyv első részére vonatkozó tárgymutató (553–560.), amely visszavezet az első részhez, s már létével is annak a szerző számára adódó fontosságát hangsúlyozza.

Egy Heidegger-kézikönyv vagy -lexikon a maga értelmezői beállítottságát már persze maguknak a szócikkeknek, illetve címszavaknak a megválasztásával is közvetve tudatja – majd nyilván nem utolsósorban azzal, ahogy e szócikkek tartalmát kifejti –, s ez Vetter kézikönyvének esetében sincs másképp: az ő kézikönyvének újdonsága viszont az első rész nyolc tématerületének megnevezése és részletes kidolgozása. Mielőtt ezt némileg részleteznénk, a szótárrésszel kapcsolatban említsük még meg e rész filológiai nem lebecsülhető ama erényét, hogy a szócikkek kidolgozását Heidegger-szöveghelyek bő megadása és idézése kíséri, s más kézikönyvektől eltérően általában szekundér irodalom áll az egyes szócikkek végén. Ha összevetjük így a Schalow–Denker-féle *Historical Dictionary* „boredom” címszavát Vetter kézikönyve lexikonrészének „Langeweile” címszavával, azt látjuk, hogy az angol szöveg nem annyira idézetekre, mint inkább összefoglaló megfogalmazásokra támaszkodó kifejtést vagy még inkább összegzést nyújt. Vetter ábrázolása ezzel szemben sokkal inkább a heideggeri megfogalmazások közelségében mozog, ezeket pedig a maga kifejtésébe rendre beépíti. Hozzá kell tennünk, hogy az eltérés

könyv tanúsága szerint”; az angol fordítás általában: „reference book”, „reference work”. Míg értelmes német mondatként hangzik az, hogy „Vetters Handbuch versteht sich als Nachschlagewerk”, addig magyarul aligha értelmes azt mondani: „Vetter kézikönyve kézikönyvként érti magát”.

¹³ A továbbiakban a recenzált műre magában a szövegben zárójelk között minden további megjelölés nélkül csak a lapszámok megadásával hivatkozom.

egyik oka lehet az a tény, hogy az eredeti idézetek beépítésére egy német nyelvű szótár sokkal alkalmasabb, mint egy angol nyelvű, mely utóbbi rendre közelítőleges angol fordításokkal tudja csak pótolni azt, amire egy német nyelvű szótár a szerzővel való azonos nyelviségből fakadóan minden további erőfeszítés nélkül képes, s így az idézetekre hagyatkozás elve egy angol nyelvű munka számára nem igazán jelent megvilágító segédeszközt. Ez a különbség még inkább szembetűnik – hogy egy másik példát említsünk – a „fenomenológia” szócikk esetében, ahol az angol nyelvű kézikönyv célratörő és tömör – a maga nemében kiváló – kifejtésével Vetter szócikkének idézetgazdagsága, hajlékonysága és árnyaltsága áll szemben.

Az első rész nyolc tématerülete a heideggeri gondolkodás kronológiai fejlődését hivatott követni és átfogni, ehhez azonban a szerző nem ragaszkodik mereven, hanem – amennyiben tárgyilag indokolt – eltér tőle. (15.) Vetter, mint említettük, többek között egy *Philosophische Hermeneutik* című könyv szerzője, s hermeneutikai érzékenységét jól mutatja az a kézikönyv elején elhangzó megjegyzés, mely szerint „a kiegyensúlyozottságra való minden törekvés mellett nyilvánvaló, hogy minden referáló ábrázolás, már pusztán azáltal, hogy meghatározott szövegek melletti döntést, más szövegeknek pedig az elhagyását jelenti, egyfajta értelmezést alkot”. (17.) Vetter értelmezése azonban – ezt fontos megjegyeznünk – mindig szövegközeli marad, önállóan nem tolakszik az előtérbe; s egyúttal nagy mértékben támaszkodik a szekundér irodalomnak az éppen tárgyalt területre vonatkozó munkáira; kifejtése így nem is annyira (egy, meghatározott) értelmezés, mint inkább különböző, szakirodalmilag alátámasztott és referált értelmezési lehetőségek kisebb-nagyobb részletességgel való összegző bemutatása, fölvezetése. Ez a jelleg vonzó benne, hiszen az olvasót nem köti meg, hanem miután indokait és érveit kifejtette és egy téma lehetséges szakirodalmi megítéléseit bemutatta – *egyszóval tette azt, amit egy kézikönyvnek tennie kell* –, csendben a háttérbe húzódik, mintegy átengedve az olvasónak a terepet, s nem fosztván meg őt a maga értelmezői szabadságától.

Egy kézikönyv orientál és eligazít – nem pedig végleges igazságokat hirdet meg, mondhatjuk e ponton összefoglalóan. Aligha véletlen, hogy e testes műnek – mely több évtizednyi munkát tudhat maga mögött – a legelső mondata éppen ezt helyezi az előtérbe: „A *Grundriss Heidegger* az orientálódás elősegítéseként érti magát” (13.: „Der *Grundriss Heidegger* [...] versteht sich als Orientierungshilfe”).

Visszatérve az első rész nyolc tématerületére, mely Vetter kézikönyvének a rá jellemző egyedi sajátosságát alkotja, a jórészt kronológiai rendet követő címszavak rövid feloldását, magyarázatát a következőképpen adhatjuk meg. 1. A *Sein* a létkérdésnek Heidegger fiatalkori gondolkodói útján való felmerülést és kiformalódását jelenti. 2. A *Welt und Sein*, a fakticitás és fakticitáshermeneutika első világháború után megjelenő gondolkörét, 3. a *Dasein und Sein* a „Lét és idő” programtervezetét, 4. a *Kehre zum Sein* a heideggeri gondolkodói út harmincas években bekövetkezett „fordulatát” jelöli (melyet a könyv éppen hogy „léthez való fordulásként” értelmez és nevez meg). 5. A *Sein und Nichts* a lét és a semmi összefüggésének Heidegger Hegellel és Nietzschevel való gondolati szembenézésében kiformalódó gondolkörét vázolja a húszas-harmincas évek előadásáiban; 6. az *Ereignis und Sein* a késői gondolkodás vezérszavát, az *Ereignis*t járja körül, középpontba állítva a második korszak fő művét, a „Beiträge zur Philosophie”-t és a „másik kezdet” („anderer Anfang”) gondolatát; a 7. és 8. témakör végül – *Bauen am Sein*, illetve *Haus des Seins* – a késői Heidegger metafizikát meghaladó gondolkodásának néhány jellegzetes témáját (lakozás, nyelv, dolog, gondolkodás és költészet) ábrázolja összefoglalóan. Az ily módon tagolt első részhez ezen kívül még négy exkurzus csatlakozik („Heidegger

és a teológia”, „Heidegger és a művészetek”, „Filológia és irodalomtudomány”, „Medicina, pszichiátria, pszichoterápia”). (208–225.) A kronológiát, azaz a heideggeri gondolkodói út fejlődését követő felépítés és a tárgyi összefüggések kronológiától eltekintő figyelembe vétele láthatóan egymással szoros összefüggésben jellemzi a heideggeri gondolkör „szinoptikus” bemutatásának elképzelését, melyben hol az egyik, hol a másik szempont kerül relatív túlsúlyra a másikkal szemben. Hogy a „történeti–szisztematikus” kifejtés végig érvényesített ezen szempontja mellett még exkurzusokra is szükség volt, azt jelzi, milyen nehéz bizonyos témaköröket, összefüggéseket és kapcsolatokat (jelen esetben: a más tudományokkal való kapcsolatokat) ebben a koordinátarendszerben elhelyezni – számukra akár a „szisztematikus”, akár a „történeti” besorolásban megfelelő helyet biztosítani –, amikor is egy életen át érvényesülő szempont vagy összefüggés tartós jelenlétéről és meghatározó szerepéről van szó.

Érdeemes itt kiemelnünk a „Heidegger és a teológia” címet viselő exkurzus témakörét, s néhány, erre való utalással zárjuk szükségképpen rövidre fogott recenziókat. – Kezdetben Vetter megállapítja, hogy mindkét keresztény felekezet számos képviselője nyúlt vissza Heideggerhez, ami már csak azért sem véletlen, mivel „Heideggert az Istenre vonatkozó kérdés gondolkodói útja kezdetétől fogva ösztönözte”. (208.) Heidegger a katolicizmus rendszereként felfogott neoskolasztikától eltávolodott ugyan, ezzel azonban, fogalmaz Vetter, „semmiképpen sem zárulnak le a katolikus teológiához fűződő kapcsolatok”. (209.) Jól mutatja ezt többek között az, hogy Heideggernél tanult számos teológus, így például a jezsuita Karl Rahner és Johannes B. Lotz. Rahner, aki Heideggerhez fűződő viszonyáról a nyilvánosság előtt alig ejtett szót, Heidegger 80. születésnapja alkalmából adott interjújában, saját útjára visszapillantva úgy fogalmazott: „noha az előadóteremben sok jó tanára (*Schulmeister*) volt, mégiscsak egyet tisztelhet közülük valóban tanítójaként (*Lehrer*) – Martin Heideggert.¹⁴ (209.)

Ami a protestantizmust illeti, Heidegger marburgi évei alatt kezdődnek a Rudolf Bultmann-nal való baráti-kollegiális kapcsolatok. Bultmann számára a heideggeri gondolatvilágból az emberi lét történetiségébe – különösképpen pedig „az Istenről való beszéd történetiségébe” – való bepillantás bizonyult elsősorban ösztönzőnek. Bultmann számára ugyanakkor – Heideggertől eltérően – a mindennapiság korántsem hordozta azokat a negatív jegyeket, melyek Heideggernél fellelhetők.

A *Lét és idő* megjelenésének évében, 1927-ben tartott „Fenomenológia és teológia” című előadásában Heidegger a teológiát a hit tudományaként, „a kereszténységéről (*Christlichkeit*) való fogalmi tudásként” írta le (210.), s egyúttal aláhúzta: a teológia a hitből, a hívő beállítódásból és a hívő életformából fakad, feladata pedig az, hogy a hitet ennek az egzisztálásnak megfelelő fogalmi formába öntse és benne közvetítse.¹⁵ A hit ebben az értelemben újjászületés.

¹⁴ „Az az egy dolog”, amire Heidegger „megtanított bennünket”, tette hozzá Rahner, abban állott, „hogy mindenben és mindenütt – még ha szavakkal alig-alig tudjuk megnevezni is – ama kimondhatatlan titkot kereshetjük s kell is keresnünk, mely rendelkezik velünk és felettünk. Mindezt pedig még akkor is, ha Heidegger maga saját művében [...] vonatkozik beszélni arról, amit pedig a teológusnak mondania kell” (*Martin Heidegger im Gespräch*. Hrsg. Richard Wisser. Alber, Freiburg – München, 1970. 48. sk. o.). Rahner itt azt is hozzáfűzte: „a mai katolikus teológia [...] elgondolhatatlan Martin Heidegger nélkül”.

¹⁵ MARTIN HEIDEGGER: *Wegmarken. Gesamtausgabe*, Band 9. Hrsg. F.-W. von Herrmann – Klostermann, Frankfurt am Main, 1976, 55 skk. – Heidegger és a teológia kapcsolatait illetően szabadon utalnom néhány korábbi írásomra, melyekben e viszonyt részletesebben próbáltam vizsgálni. Lásd

(210.) Érdeemes továbbgondolás céljából eltöprengeni azon, hogy egy ilyenfajta (talán „hitori-entálnak” vagy „hitközpontúnak” nevezhető) teológiafelfogás a teológiából mintegy kitéssé-kelni avagy eltanácsolni – vagy egyáltalán a közelébe sem engedni – igyekszik azokat, akiket pusztán „érdeklődőként” szokás leírni. A teológia ebben a – heideggeri – értelemben csupán a „hívók” számára – a hívő beállítódás és életforma számára – bír értelemmel és jelentőséggel. A pusztán érdeklődőkhöz – vagy egyenesen „kíváncsiskodókhöz” – pedig így szól: kéretik távol maradni.

*

Helmuth Vetter számos részkérdésre kiterjedő, igen alapos és elmélyült kézikönyve, mely a tudóstól elvárható szerénység jeleként a cím tanúsága szerint nem többnek, mint „vázlatnak” – Heidegger-„vázlat”-nak – tartja magát, 560 oldalon nyújt igen hasznos eligazítást mind Heidegger-kutató szakemberek, mind pedig – akár inyére volna ez Heideggernek, akár nem – egyszerű „érdeklődők” számára a XX. század egyik legnagyobb – s évtizedek óta leginkább vitatott – gondolkodójáról.

Fehér M. István

FEHÉR M. ISTVÁN: „Religion, Theologie und Philosophie auf Heideggers Weg zu *Sein und Zeit*“, *Heidegger Studies / Heidegger Studien*, vol. XXIV, 2008, 103–144.; „Die Gottesfrage im Denken Martin Heideggers“, *Wiener Jahrbuch für Philosophie*, hrsg. Hans-Dieter Klein, Band XXXIX/2007, Wilhelm Braumüller Universitätsverlag, Wien, 2008, 141–164.; „Religion, Theology and Philosophy on the Way to *Being and Time*: Heidegger, Dilthey and Early Christianity”, *A Companion to Heidegger's Phenomenology of Religious Life*, eds. S.J. McGrath and Andrzej Wierciński, Rodopi, Amsterdam – New York, 2010, 35–65.; „Öskeresztény élettapasztalat és eszkatológikus idő: Martin Heidegger korai vallásfenomenológiai előadásai”, *A vallási tapasztalat megértése. Jog, bölcsélet, teológia*, szerk. Bányai Ferenc – Nagypál Szabolcs – Bakos Gergely, L'Harmattan – Békés Gellért Ökumenikus Intézet (Pannonhalma), Budapest, 2010, 29–57.; „Létmegértés és filozófia – hit és teológia”. *Teória és praxis között, avagy a filozófia gyakorlati arcáról. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Filozófia Tan-széke 2010. március 26-i konferenciájának anyaga*, szerk. Bakos Gergely OSB, L'Harmattan Kiadó – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2011, 93–139.